

Орест Даскалюк.**Огляд соціально-економічного життя.**

Загальні огляди з приводу нового року; цифри продукції вугілля; спроба інтернаціонального урегулювання вуглевої проблеми; деякі цифри з промислової чинності в Австрії; загальний підпадок творчості; ситуація на валюткових ринках; приріст грошового обороту і пересічне підвищення цін товару; відношення цін до заробітків; розгляд в цінах і робітниче питання; загальні умовини уздоровіння економічного життя; спроби відискання старих торгових позицій.

Новий рік зазначається майже в всіх державах Європи важкими клопотами. Обрахунки, які пороблено на тлі державного й приватного господарства, показали доволі невідрадні картини з одним головним мотивом: переконанням, що так далі йти не може, що необхідний цілком новий економічний лад, нова творча система. Головні економічні журнали на всіх мовах застановляються в своїх оглядах над економічним минулим і майбутнім. Що соціально-економічне життя по війні не може бути таким як перед війною, що величезні сили, які висунула війна серед всіх народів, не можуть затратитись без рівночасних спроб створити нові форми життя, це не підлягає жадному сумнівові. „Переворот“ необхідний, новий лад економічних відносин наступити мусить, бо до цього пре весь розвій економічних проблем, що повстали на руїнах старого капіталістичного устрою. В цім звязку являється навіть питання, чи соціально-економічний переворот відбудеться в жорстоких формах соціальної і політичної революції, чи шляхом мирного перетворення старих принципів на новітні основи, — питанням меншої важности. Ріжниця між новим і старим устроєм буде в обох випадках при остаточнім стабілізованню економічного ладу настільки визначною, що новий соціально-економічний період представлятиме й нову фазу в культурній історії цілого людства.

Огляди, які отче появилися з приводу нового року, подають багато вартного матеріалу, з якого можна черпати оцінку майбутнього розвою народніх господарств поодиноких держав. Головною причиною занепаду продукції в останнім півроку являється вуглева криза, спричинена сама рядом ріжних моментів, зпоміж яких наймогутнішим являється соціяльне питання. Вуглева криза сьогодні перевищає всі інші кризи. Великі недобори в вуглевій продукції справляють клопоти не тільки тим державам, що давніше поставлені були на ввіз цього матеріалу з заграниці. Вони даються відчуті і в тих краях, що до війни головню експортували вугілля й заосмотрювали ним ряд інших країв. Картина продукції вугілля представляється в цифрах:

В році	Англія	Німеччина	Франція	Бельгія	Чехо-Словаччина
	в мільйонах тон				
1913	287	279	41	23	34
1919	195	210	28	18	27
Недобір супроти р. 1913 .	92	69	13	5	7
Недобір в відсотках . . .	32	25	32	22	21

З цієї картини видно перш усього, що продукція відносно зменшилась в переможних державах Англії і Франції більше як в переможених. Це значить, що саме в Англії і Франції соціальний рух відбивається різкіше на загальній продукції і що трудове питання значно загострене. Чи воно остаточно знайде свою розв'язку шляхом компромісу між урядом, капіталом і працею, чи іншими способами, — це для самої справи менше важне. Та рівнож немає сумніву, що новий соціально-економічний устрій вкінці буде і в Англії і в Франції побідний, як що тільки проломиться реакційно-націоналістичний фронт, створений тепер природно на підкладі побідних настроїв великих мас населення.

Що до продукційних цифр в роках між 1913 р. а 1919 р., так вуглева експлоатація досягнула була найвищій свій стан в р. 1917. Рік 1918. вже показує помітний підупадок продукції, який ще виразніше зарисовується в р. 1919. Європейський промисл занепав, великі простори економічного життя стоять облогодом. Підйом індустрії залежить в значній мірі від розвитку вуглевої продукції. В цім згляді цікавий факт, що вуглева продукція в Німеччині в останніх місяцях значно піднеслася, підчас коли вона за той сам час в Англії і Франції (а також і в Сп. Державах) понизилась. Робітнича заохота зростає в Німеччині, робітничих сил там подостатком. Заводи, яким удалося забезпечитись вугіллям використовують дуже зручно корисну експортну конюнктуру. Найнижчий стан продукції тривав в осени 1919 р. тільки короткий час; від жовтня 1919 поліпшився здобут помімо зниженого часу денної роботи. Спроби інтернаціонального урегулювання вуглевої проблеми і розділу вугілля поміж поодинокі краї Європи набирають що раз то виразніших рисів, і можна з певністю сподіватися залагадження цих плянів шляхом міжнароднього порозуміння, як тільки мирові договори будуть ратифіковані, і піchnуться нові торговельні взаємини.

Які наслідки для промислу мало припинення ввозу вугілля до Австрії, видко з статистичних даних, які появились в віденському „Volkswirt“. На підставі цих цифр обрховується прим. продукція сирого заліза, яка в р. 1913 виносила 6,060,000 метричних сотнарів (100 kg), в р. 1919 тільки на 600,000 сотнарів; це значить, що продукція зменшилася о 5,466,600 сотнарів річно. Люкомотивів фабриковання в р. 1913 — 283, в р. 1919 тільки 145 (недобір 138). Виріб цементу обіймав в р. 1913 круглих 500,000 сотнарів, в 1919. р. тільки 750,000 сотн. Продукція підупала о 4,450,000 сотн. річно. Цегли палено в 1913 р. 82'8 мільонів, в 1919 р. тільки 6 міль., продукція зменшилася о 76'8 міль. Попри ці наслідки занедбані продукції спричинив брак вугілля ще й страшне безробіття. Приблизно 3 міль. кор. виплачує держава, що тиждня на запомоги безробітним. Виріб понизився майже на всіх царинах індустрії до нечуваної стопи. Помімо того немає сумніву, що при відповіднім обновленню продукційного апарату і достачі вугілля можнаб з легкістю перемінити сучасний негативний стан промислу на позитивний, на стан з великими доходами. Лиха валюта створила надзвичайно корисну експортну конюнктуру, вихієнування якої принеслоб австрійській індустрії wraz з німецькою значну перевагу на міжнародніх ринках. Конкуренційність німецького й австрійського товару супроти заграничного така значна, що заграничні покупці заливують німецькі і австрійські ринки, скуповуючи всі склади за ціну, жадану підприємцями. Навіть в тих заводах, що вугілля спроваджують за фантастичні ціни, попит за виробами так великий, що тяжко його заспокоїти. Маючи доволі вугілля, австрійська й німецька індустрія з'умілаб скоро висвободитись з під тяжкого ярма сучасного положення. Тоді можнаб сплатити

сирівці і харчові засоби ефектом роботи і скинути величезні тягарі поживних кредитів, — тягарі, що кожного місяця виносять мільярди. Будівнича чинність прим. сама встигла привести краєві значні доходи. Брак помешкань довів до такої кризи по містах, що залагодження її принеслоб заробітки великому числові безробітних. Залізниця знаходиться в повному розстрої; та фабрики локомотивів і возів працюють тільки з половиною ефекту, але й тільки тоді, як їм удасться видобути вугілля. Кон'юнктура відбудови безумовно створиться, як що політичні й економічні умови сконсолідуються, і намість господарської ексклюзивности наступить нова господарська взаємність.

Заки однак розпічнется відбудовна творчість, повинні перш усього вигоєні бути найбільш болючі рани, спричинені посередно й безпосередно війною. З'убожіння с. іта зображує оцей образець:

В р о ц і	Світовий пшеничний урожай	америк. бавовний урожай	світова цукр. продук.	вуглева продукція в го- ловних краях	Продук. заліза в Америці, Англії і Німеччині
	в м і л і о н а х с о т н а р і в				
1913	1022	31.5	169.7	10,470	550
1919	700	23.2	163.5	8,320	410
Підупад зар. 1919	322	8.3	6.2	2150	140
„ в відсотках	32	26	4	20	25

На кінці минулого року обчислено державні борги воюючих головних країв на 1 біліон франків. За останній рік прибули нові боргові тягарі в висоті поперх 200 мільярдів фр. Залагодження цих великанських боргових залежностей обтяжить будучі покоління на ряд років. Самі відсотки вимагатимуть рік річно значної частини з доходів промислової чинности держав. В Англії появилася ще в другім році війни брущурка визначного фінансиста п. н. „Фальшивий рахунок,“ в якій наглядно доказывается, що війна навіть в випадку світлої перемоги мусить відбитися в нутрі краю страшною руйною господарського життя. Брошурка, атаквана тоді зі всіх сторін, могла на кінці світової війни похвалитись далекозорим пророкуванням. Кінцевий біляне оказався для Антанти не менш пасивним, як для країв середньої і східньої Європи. Замість дальшого розвитку заковано економічне життя в нужді і зубожінню, національні майна вичерпались, продуктивна робота перестала, почасти в наслідок соціальних рухів. До війни знаходилося весвітне господарство, індустрія і торгівля в періоді безустанного розвитку, соціальний поступ зазначувався на всіх царинах, хоча, правда, експлоатація праці була в розгарі. Тепер урожай збіжа зменшився на цілому світі о одну третину, а оновлення виснаженої землі ще довго не буде можливе із-за браку матеріялів і машин.

Світова криза виявляється найвиразніше в знищенню валютних вартостей національних грошових знаків у всіх майже державах: (вмінні курси, готовані в Цюріху). — (Гляди таблиця на стор. 76.)

Депресія загального господарства не може краще зазначитися, як на тлі цих цифр. З винятком неутральних країв підпали всі інші держави Європи цьому фінансовому розстроєві. Весь валютний оборот, що раніш відбувався в Англії, Франції і в Німеччині на фоні золотої монети, тепер полягає виключно на паперових

	Відень	Берлін	Париж	Рим	Льондон
Мирове відношення вартости .	105	125	100	100	25
Курс з кінцем року 1919 . . .	3·25	11·4	52	42	21·2
Обезвартнення супроти миро- вого відношення	97	91	48	58	15

знаках. Але й срібна монета затратилася (з вийком Швеції і скандинавських держав): її не можна нігде вже спиткати, бо малі запаси срібного гроша вилито вже давно в цінні предмети. Сплата готівкою рівнож устала, відколи й „валюта переможців“ пішла в низ. З початком 1919 р. мала корона й марка на заграничних (шведських) ринках поперх третини своєї мирової вартости. Занепад продукційного апарату, труднощі при постачанню санаційного кредиту, подорожіння всіх необхідних до життя засобів довели до теперішньої безвартности. Для Австрії і Німеччини був дальше некорисним факт, що вартість їхньої монети назначувалися не на великих світовох ринках (як Льондон, Нью-Йорк), а на малих біржах, головнo в Цюріху і в Женеві. Ці ринки, які природно через обмеженість попиту не могли консумувати весь монетовий приплив, обтяжували своєю вузькістю вартість напливаючих безнастанно паперових знаків. Спад коронового й маркового курсу з певністю не був би відчувався в тім катастрофальнім обемі, як що валютова торгівля перенеслася б по заключенню перших договорів до своїх природних центрів в Льондоні або Нью-Йорку. На цих головних джерелах світового кредиту мали б напливаючі банкноти незмірно ширше поле подвигу, попит за ними був би безмовно більший і впливав би корисно на їх вартість. Як справа тепер стоїть, валютне питання замотане до тої міри, що нігде немає виходу, як що санація не походитиме від об'єднання інтернаціонального капіталу.

Залиття економічних організмів паперовими нотами стоїть в рівнім відношенню до висоти цін поодиноких товарів. Це відношення подає слідуєча табличка: (цифри подають відсотки в протиставленню pp. 1919: 1914).

	Сп. Держави	Англія	Франція	Італія	Німеч- чина	Нім. Австрія
Приріст грошового обороту	171	244	375	435	875	3900
Пересічний приріст цін	206	257	330	330	1000	4000

Ці цифри дістають дальше доповнення обчисленням, що нотовий оборот виносив 1913 р. разом у 14 великих державних банках (окрім Росії) 32 мільярдів франків, підчас коли він р. 1919 вже осягнув висоти 177 мільярдів фр. В порівнянню до цього приросту паперових знаків являється приріст золотої монети доволі незначним; він виносил з кінцем 1919 р. 30·5 мільярдів франків, супроти 21·6 мільярдів фр. з р. 1913. Вплив побільшення грошового обороту на стан ціни товарів дається відчутти на кожному предметі. І певно відкриється колінь і тайний закон обопільної залежности. Вже на підставі вище поданих цифрів можна з легкістю сконстатувати напрям і відношення відсоткової стопи в зрості обороту й цін. Тому всякі з'усилля припинити доріст цін товару й поживи, так довго даремні, доки не

зміниться сучасна система добування грошей не шляхом підйому продукції, а випуском нових нот. Що паперовий знак ніколи не може мати внутрішньої сили, щоби урегулювати кошта прожитку і заробітки, — це не підлягає сумніву. Так само не має сумніву, що всяке підскочення цін предметів до життя потрібних викликає підвищення заробітків, яке знова удорожнює кошта продукції і з тим і ціни товару.

Підвищення заробітків вносить супроти мирової столи:

В році	Заробіток за годину		Заробіток на тиждень	
	металевий робітник	столяр	швець (че- лядник)	кравець (челядник)
1914	— 90	0 48	45 —	28 —
1919	6 —	11 —	650 —	260 —
Приріст заробітку супроти року 1914	+ 5 10	+ 10 52	+ 650 —	+ 232 —
Приріст в відсотках	560	2200	1300	830

Ремісник здобув собі в останнім році, користаючи з конюнктури, значно більший наділ при доході і зиску з продукційної чинности. Давні соціальні домагання: мінімальний заробіток і вісімгодинний день праці тепер здійснились першим наступом об'єднаних трудових мас. Соціалізація, правда, покищо мусіла зійти з програми; вона стала передчасною тим, що економічне життя майже всюди знесилилось і тому не могло стати відповідним тлом для скрісталізованя нових творчих засад. Та трудове питання удостоїлося за останній рік стільки корисних залагоджень, що доля робітників в майбутнім представляється в дуже гарнім світлі. Зате стерся другий стан, сусідний трудовому — стан середній. Процес винищення середнього стану досів майже до краю, він іменно обхопив майже цілу дотеперішню дрібну буржуазію, через що ця остання розбилася і або пристала до соціалістичної групи або посунулася в право. Заробітки ремісників і індустрийних робітників підскочили сильно в гору — в державах побідної Антанти навіть сильніше чім в середній Європі. В останнім „Огляді“ були наведені на примір заробітки копальняників в Англії і в Америці, вони досягають в коронової валюті суми 200.000, зглядно 300.000 пересічно. На підставі цих сум зараховуються опісля самокошти всіх індустрий. Розуміється, що й готові вироби тоді мати мусять фантастичні ціни, які понестя може тільки сильний консумент. Достроїти побори до цих великанських цін ніяк не може дрібний міщанин, урядовець і всякий настановлений на сталій платні. Вони тому ндіють, себто попадають все глибше в страшне задовження, з якого врятуватись не мають змоги.

Всеж таки треба вважати сучасний економічний стан з його екстремами ненормальним і переходовим. При сконсолідованню народніх господарств урегулюється природно, значить силою внутрішнього закона, і відношення ефекту праці до заробітку. Управильнення економічних взаємин само собою створить рівновагу і усуне сучасні аномалії. Торговий рух тому знова починається і всюди замічається старання, — навазати старі перервані війною зносини. На чолі цержав, що конюнктуру вихиснують, стоїть Америка, яка як одинокий край, може з кінцем минулого року похвалитися позитивним торговним білансом. Торгові цифри Сполучених Держав представляють взагалі нечуваний досі рекорд. Ввозові в вартости 3113 мільонів доларів відповідає вивіз в силі 6510 мільонів доларів, так, що актива білансу вносить

майже 3400 мільонів доларів. Але і торгівля Англії підкрипилася значно, вона досягнула протягом десяти місяців другий мільярд фунтів. Ціни товарів підвищилися там пересічно о $2\frac{1}{2}$ рази супроти мирових цін, англійський купець і підприємець займає зараз $\frac{3}{4}$ всіх своїх давних ринків. Німеччина, що майже всі заморські ринки збуту втратила, що втерляла й колонії і свій торговий флот, знаходиться в тяжким положенню, бо на її місце висуваються що-раз то більше Сполучені Держави й Англія. Свою колишню позицію відзискає Німеччина тільки твердим трудом і тяжкою працею. Та вже тепер показується, що німецька суспільність свідомо своїх завдань і готова прикласти свої сили до сповнення їх.

Тільки на Сході життя немає. Завмерло, розбилося — і хто знає, коли знову оновиться. Там, де воно тліє, панує над ним поки-що чужий підприємець.

Spectator.

Огляд міжнародної політики.

Східня справа і різні орієнтації; розгалуження антантської орієнтації; виїзд Петрушевича до Парижа; польська орієнтація; Україна — „вал проти большевиків“. „Madry Polak po skodzie.“
Большевицько-українська згода; вплив її на світову політику.

В останніх листопадових промовах мав надію Льюїс-Джордж, що російському контр-революційному генералові вдасться протриматись на Україні до весни. Коли він ці слова говорив, Юденіч з його урядом з Ліанозовим на чолі вже був зліквідований, а Колчак дихав на ладан. Та не минуло місяця від промови англійського прем'єр-міністра, а стратегічне становище на сході незвичайно змінилось. Не дивлячись на підмогу, яку неначе то дали Денікінові передані Петрушевичем галицькі війська, цей генерал мусів з катастрофічною швидкістю покидати Україну, бо повстанці, яким прийшла на підмогу червона армія, приперли добровольчі армії до Чорного й Азовського моря, і до хребта Кавказьких гір. Хто з контр-революціонерів, особливо з вищих і нижчих офіцерів не встигне втікти на пароплавах через Чорне море, знайде смерть з рук кавказьких верховинців, обурених на „собрателів руських земель“.

Мирова конференція в Парижі, котра за весь час свого існування тільки й те робила що сіяла „єдино-неделіміський“ вітер, діждалася другої, ще могутнішої бурі на Сході Європи. Вона обурила проти себе весь український народ, який, як добродушна дитина, вірив в її добру волю і в щирість кличів, які вона лицемірно виписала на своїх прапорах.

В загалі за весь час нашого бурхливого революційного життя, український народ мав різні орієнтації. На самім початку революції він орієнтувався на єдиний всеросійський демократично-революційний фронт. За цю орієнтацію заплатив український народ 1. кровю богданівців, яких на стації в Києві розстріляли кирасіри Оберучева, в хвилі як наші вояки виїздили на фронт і 2. партажем українських земель, зафіксованим в звісній декларації тимчасового уряду Керенського, якою „автономна Україна“ діставала тільки дві лівобережні і три правобережні губернії без доступу до моря,

Коли завела меньшевицько-кадетсько-соціалреволюційна орієнтація на Петербург, український народ з'орієнтувався на большевиків, котрі вивісили на своїм